

feriatis nemo potest compelli. *Cap. ult. De Feriis.* c) Terminus seu dies adsignatus debet esse opportunus, videlicet debet haberi ratio distantiae loci iudicii a loco in quo commoratur reus. In ipsis codicibus determinantur dies pro diversitate distantiarum. Si autem tempus peremptorium sit minus breve, effectum contumaciae non gignit.

Porro citatio fieri debet per ministrum ad hoc deputatum, qui citationis exemplar debet reo ipsi tradere, aut ejus procuratori, vel in ejus domicilio relinquere, vel coram testibus, in domibus ubi versari solet affigi. Minister vero hic deputatus iudici referre debet factam fuisse intimationem citationis, seu citationem praesentatam fuisse reo tali loco et die. Ministro autem haec referenti creditur, nisi contrarium probetur et ejus relatio in acta iudicii inserenda est.

De Effectibus Citationis.

1°) Primarius effectus citationis est, ut reus iudici legitime citanti respondere teneatur.

2°) Cum uti vidimus per citationem desinat esse res integra et iudex incœperit exercere jurisdictionem suam, hinc si sermo sit de iudice delegato, effectus citationis est ut ejusdem potestatem perpetuet. *Capp. 20. et 30. De Off. Deleg.* Quare si e vivis excedat delegans, vel cesset esse iudex, post emissam citationem a delegato, jurisdictio delegati non cessat.

3°) Si natura causae patiatur praevencionem, seu si possit causa a pluribus cognosci, citatio ab uno iudice missa, praevencionem inducit in ejus favorem.

4°) Si ad reum citatum pervenerit citatio, aut si per eum steterit quominus non pervenerit notitia citationis missae, inducit litis pendentiam, seu verificatur principium juris *'Ut lite pendente nihil innovetur.'* *Clem. 2. Ut lite pendente.*

5°) Facit rem litigiosam, seu objectum quaestionis incipit esse sub iudicis potestate, ita ut alienari nequeat. *Auth. litigiosa. Cap. De litigiosis.*

6°) Per citationem interrumpitur praescriptio, quae inceperat in favorem possessoris alicujus rei, vel quasi possessoris juris. *L. 3. et l. 4. Cod. De Praescript. 30 vel 40 annor.* Ratio est quia citatio tollit aut suspendit bonam fidem, quae ad praescriptionem continuandam necessaria est. — Animadvertendum ultimo loco est

citationem invalidam nullum producere effectum, atque haberi ceu non factam. *Clem. Causarum 3. §. fin. De Election. Et cap. ult. De feriis.* Verum si reus citatus sciens et volens compareat, censetur firmari citatio, et acta quae exinde subsequuntur, sustinentur.

TITULUS IV.

De Mutuis Petitionibus.

1. Mutua petitio nihil aliud exprimit quam *conventionem* ex parte actoris et *reconventionem* ex parte rei. Dicitur vero reconventio seu reciproca petitio, quia exprimit actionem quam instituit reus contra actorem ut ab eo aliquid petat. Quare in eodem iudicio locum habent binae petitiones. Quod ut intelligatur sciendum est iudicia alia dici posse *simplicia* alia *duplicia*. Iudicium simplex illud est in quo actor petit et reus respondet proponendo exceptionem. Duplex vero illud est in quo iudicis sententia non minus in reum quam in actorem dirigitur. Hinc aliquo modo actor est simul etiam reus, et viceversa reus est simul etiam actor. Exemplum horum iudiciorum habemus in iudicio *familiae erciscundae* et de *communi dividundo*. Quibus in iudiciis tum actor tum reus communia, licet non semper paria, habent onera et jura, ac proinde non potest unus absolute absolvi vel condemnari, sed sententia ex natura ipsa iudicii et ministerio iudicis fertur in utrumque. Quandoque autem leges permittunt ut iudicia, quae vel natura sua essent simplicia, fiant duplicia ex facto et petitione rei, qui actorem reconveniat. Inducta haec legum dispositio est ut lites minuantur et plures quaestiones uno iudicio, si fieri possit, terminentur.

Definiri autem reconventio potest 'Reciproca actio rei contra actorem coram eodem iudice facta saltem ante conclusionem in causa vel ad destituendam, vel ad minuendam saltem virtutem et efficaciam petitionis ab actore propositae. Hinc ex. gr. si Titius Cajum citet ad solvendum 100 quae debebat ex mutuo, et Cajus creditor est Titii pro summa 70 scutorum ex titulo locationis et conductionis, Cajus potest reconvenire Titium pro hac summa, et idem iudex utrumque iudicium tractabit, unaque sententia complebit.

2. *Quaeritur* in quibus causis concedatur reconventio.

Pro regula generali dicendum est, in omnibus causis locum habere posse reconventionem, sive solemnem, sive etiam summario iudicio tractentur. *Clem. 2. De Verb. Sign. §. Verum.* At nonnullæ causæ excipiuntur 1°) excipiuntur ex natura rei causæ criminales criminaliter actæ. Nam mutua petitio seu reconventio dirigitur ad destruendam vel ad minuendam petitionem actoris. Jam vero reus non obtinet pœnæ imminutionem aut absolutionem, si de alio vel simili crimine accuset actorem, seu accusatorem. 2°) Non conceditur reconventio in causa spoliæ. Nam quando agitur de quæstione spoliæ, ante omnia in integrum restituendus est spoliatus, nec ultra proceditur in causa principali nisi facta sit restitutio. *Cap. ult. De ordin. cognit.* Hinc ex. gr. si Titius spoliatus a possessione rei sua agat contra Cajum spoliantem, non admittitur reconventio Caji, qui dicat rem esse suam, sed prius restituere tenetur rem Titio, et deinde tractabitur iudicium in merito proprietatis rei. 3°) Reconventio non datur in causis ceteris executionis, quæ nempe requirunt promptam expeditionem. Sic ex. gr. non admittitur reconventio in causa depositi restituendi. *Cap. ult. De Deposit.* 4°) In causa, quæ summarie agitur locum habere nequit reconventio causæ ordinariæ et tractandæ iudicio solemnem. 5°) Reconventio non conceditur quando natura causæ, quæ per reconventionem tractanda proponitur, iudicis capacitatem seu competentiam prorsus excedat. Quemadmodum si coram iudice laico proponatur mutua petitio super quæstione mere spirituali. *Cap. Tuam 3. De Ord. cognitionum.* 6°) Non conceditur in causa appellationis. *L. 1. ff. Tum, qui appellaverit.* (49. 11.) Ratio, quæ a Doctoribus redditur est, quia iudex appellationis non est voluntate electus, sed necessarius. Iudicium scilicet appellationis suscipitur ob gravamen toleratum in prima instantia. Hinc iudex appellationis solummodo videre debet an existat nec ne hoc gravamen, iudicat scilicet de merito causæ prout erat in prima instantia. 7°) Non datur reconventio in iudicio coram arbitris. *Cap. 6. De Arbitris.* Ratio est, quia iudices compromissarii non possunt prætergredi limites compromissi. Quare coram arbitris compromissariis solummodo exceptiones rei admitti possunt. Istæ enim pertinent ad propriam defensionem rei. At mutua petitio et reconventio locum habere nequit quia est nova actio, quæ fulcitur titulo distincto ab eo cui innititur causa in compromisso comprehensa. Porro hæc dispositio valet pro arbitris compromissariis,

seu qui eliguntur ex conventionem partium, non vero pro arbitris juris, qui comparantur vere et proprie dictis iudicibus. 8°) Reconventio proponi non potest a reo excommunicato. Nam reus excommunicatus licet in iudicio possit ut reus conveniri, et inde a sententia iudicis appellare, tamen actionem reconventionalem instituere nequit, secus esset vere et proprie actor in prima sede iudicii, et haberet aliquid amplius ultra suam defensionem necessariam. *Cf. cap. cum inter 5. De Exceptionibus.* Tandem 9°) nulla est reconventio reconventionis. Secus mutuae petitiones possent procedere in infinitum, quod et jus nostrum reprobatur *in cap. Cum in multis 2. De Rescriptis in VI°.* Hinc reo proponenti actionem reconventionis ex mutuo non potest opponi ab actore alia reconventio ex alio titulo prorsus distincto ab actione, quam ipse actor instituerat.

3. *Queritur* an clericus coram iudice laico possit reconveniri a laico, quem uti reum convenerat.

Profecto non loquitur hic de reconventionem in causa spirituali, vel adnexa spiritualibus. Nam in hisce causis certum est laicum non posse reconvenire clericum. Causæ enim spirituales vel connexæ spiritualibus natura sua constituunt materiam potestatis Ecclesiæ, quam Christus Dominus distinctam fecit a laica potestate. Sermo igitur est de causis civilibus ac criminalibus civiliter actis, quæ proinde attingere possunt clericum non qua personam divino mancipatam servitio, sed respiciunt clericum quacivem, et jura civilia in societate christiana possidentem.

Hisce positis dicimus jure canonico quæstionem hanc non absolvi, nullum scilicet esse locum juris ex quo pateat absque dubio quid sit sentiendum in themate. Hinc nil mirum si in diversas trahantur sententias doctores. Nobis videtur affirmativa sententia esse tenenda, clericum scilicet posse reconveniri a laico coram sæculari iudice. Rationes plures sunt 1^a) Quia punctum quæstionis in causis mutuarum petitionum, seu reconventionis a reo propositæ ad id reducitur, ut definiatur a iudice utrum clericus actor creditor sit et in qua quantitate contra laicum conventum. Igitur in eodem iudicio poterit locum habere sive proprie dicta exceptio, qua reus directe excludat petitionem actoris, vel etiam poterit a reo laico urgeri oppositio alterius tituli, vi cuius ipse reus vel nihil debeat, vel saltem debeat minus quam clericus actor in sua instantia proposuit. Atqui in hoc præcise consistit recon-

ventio. Nam reconventio præcise dirigitur vel ad destruendam vel ad minuendam efficaciam petitionis actoris. Unde reconventio a Doctoribus dicitur esse species defensionis. Igitur optime poterit conservari in iudicio clerici contra laicum.

2^a) Jus nostrum permittit clerico ut agat contra laicum coram peculiari iudice, ita ut etiam jure canonico valeat principium, actorem sequi debere forum rei. *Capp. 5. et 8. De Foro compet.* Igitur eidem concedere debet facultatem, ut in iudicio æqualitas servetur. Atqui æqualitas non servaretur quoties reconventio non posset institui. Nam dum ex una parte clericus petere posset, laicus ex adverso impediretur quominus suam petitionem proponeret, ex qua justa compensatio iurium exurgeret.

3^a) Tandem animadverti potest in jure nostro hoc principium statui, ad evitanda scilicet dispendia litium reconventionales instantias promovendas esse coram eodem iudice, nec actorem posse sese liberare a reconventionem rei, invocando et excipiendo incompetentiam iudicis. Ita expresse in *cap. 3. De Rescriptis in VI°*. cui capiti consonat *cap. 6. De Arbitris* et aliquo modo etiam *capp. 1. et 2. h. t^o*. Jamvero cum statuatur hoc principium generice, et nulla facta distinctione laicos inter et clericos, satis indicant Pontifices eodem jure uti debere clericos et laicos in casu instantiæ reconventionalis. Animadvertendum vero est juxta Jagnanum in *Comm. ad Cap. Tuam 3. De Ordine cognitionum n°. 35.* hac in materia ob defectum juridicæ resolutionis, plurimi faciendam esse consuetudinem locorum.

4. *Quæritur* quandonam proponenda est reconventio.

Ex *capp. 1. et 2. h. t^o*. et melius ex *Clement. 2. De Verb. Signif.* infertur reconventionem proponendam esse sub initio vel saltem statim post litis contestationem antequam edatur juramentum calumniæ. Et merito. Quia si reconventio tempore congruo proponatur, poterit uno processu causa reconventionis ventilari unaque sententia definiri cum causa ab actore primitus introducta. At præter hanc reconventionem, quæ proprie dicta et ordinaria appellatur, quia omnes effectus sortitur reconventionis, reconventio proponi etiam potest, longe post litem contestatam, dummodo conclusio in causa facta non fuerit. *Cap. 3. De Rescript. in VI°*. Quo in casu reconventionis causa non potest æquali passu procedere, et eadem sententia totum negotium compleri, attamen

reconventio valebit ad prorogandam jurisdictionem iudicis, ita ut nempe possit idem iudex sententiam ferre etiam in causa reciproæ petitionis.

Modus seu ordo procedendi in mutuis petitionibus, saltem quando reconventio proposita est initio quæstionis, hic est, simul utraque causa tractatur, sed præcedentia actori semper tribuenda est. Videlicet antea discutitur articulus ab actore in conventionem propositus, et reus tenetur respondere, deinde vero tractatur titulus a reo in reconventionem objectus. *Cf. Cap. 1. h. t^o. et Cap. 2. De Ordine cognitionum §. Nos autem.*

Nec obstat quod aliquando conventio et reconventio finiri non possunt una sententia numerice considerata; nam revera binæ sententiæ possunt considerari tamquam una sententia, quæ pendentiæ litis inter actorem et reum satisfaciatur. Præterea hæ binæ sententiæ unam sententiam constituere dici possunt propter continuationem temporis et contextum prolationis earumdem.

De Effectibus reconventionis.

5. Cum vi mutuarum petitionum par esse debeat conditio actoris et rei, et eodem iudicio terminari debeat conventio et reconventio, consequitur actorem teneri ad respondendum reo proponenti reconventionem; ac proinde si actor recuset reo satisfacere in actione reciproæ petitionis, reus non poterit obligari ad respondendum actori in causa conventionis.

2°) Secundus effectus reconventionis est ut ipsa proroget jurisdictionem iudicis. Scilicet reconventio extendit jurisdictionem iudicis in causa, quam promovit reus contra actorem, ita ut licet ceteroquin eam causam non potuisset iudex videre et definire, possit vero eam decernere virtute reconventionalis actionis. Excipiuntur relate ad tribunal sæculare causæ, quæ ab eodem nequeunt cognosci juxta ea, quæ supra dicta sunt.

3°) Tertius effectus reconventionis est ut causa ejusdem debeat tractari eodem processu, et finiri eodem iudicio quo finitur causa primitus promota ab actore. *Cap. 2. §. Nos autem. De Ordine Cognitionum.*

4°) Quartus effectus seu proprietas reconventionis est ut inducat causarum adæquationem. Scilicet eodem jure censeri debent actio primitiva et actio reconventionalis. *Cap. 2. h. t.* Hinc idem

modus procedendi servandus est in causa ab actore proposita et in causa proposita a reo. Hinc etiamsi conditio quædam in ordine procedendi faveat actori, favere etiam debet reo in actione reconventionali. Sic ex. gr. si iudicium agitetur coram iudice delegato, et concessa sit delegatio sub conditione ut finito iudicio non detur appellatio in favorem rei, neque actor poterit appellare a sententia, quæ lata fuerit in actione reconventionali.

TITULUS V.

De Litis Contestatione.

1. Prosequitur Beatus Raymundus ordinem iudiciorum. Iudicium incipit ab oblatione libelli, et mandato citationis. Reus excipit libellum et deliberat utrum debeat vel opponere actori aliam actionem illumque in iudicio reconvenire, vel debeat obsecundare intentioni actoris, aut eidem serio resistere. Quare a iudice designatur dies in qua reus et actor coram eodem iudice comparentes vel personaliter vel per procuratorem, manifestant seriam et deliberatam voluntatem incipiendi et prosequendi iudicium. Atque ita dicuntur litem contestari. Hinc expleto titulo de oblatione libelli, ac de mutuis petitionibus proponitur titulus de litis contestatione.

Litis contestatio definitur 'Petitio actoris in jure proposita, et congrua negativa responsio rei facta animo litigandi'. Ita ex *cap. un. h. t.* Juxta alios definitur 'Judicii constitutio facta affirmatione unius et contradictione alterius litigantis'. Duplex ergo est contestationis elementum petitio nempe actoris, et negatio rei coram iudice facta, ex quibus patet utriusque voluntas prosequendi iudicium. Adeo necessaria est contestatio litis in iudicio ordinario, ut nisi ea procedat non possit iudex iudicium prosequi.

2. *Queritur* quibus modis inducatur litis contestatio.

Gregorius IX. R. P. respondet in *cap. un. h. t.* non esse litem contestationem factam per positiones et responsiones ad eas, sed per petitionem etc. Igitur positiones actoris non constituunt contestationem litis. Nomine positionum veniunt breves quædam orationes, seu articuli in quibus referuntur assertiones factorum pertinentium ad causam controversam. Super quibus assertionibus petitur responsio ab adversario producenda, ex qua responsione

sive in tota sive pro parte actor eximitur ab onere probandi factum assertum; prout nempe reus sive in toto sive pro parte factum ab actore expositum admiserit. Si quidem in more positum fuit ut ad reddendam expeditionem telam judicalem, actor posset cognoscere quid admitteretur in facto a reo, quid vero negaretur, atque ita actor cognosceret illico quid ipse probare teneretur, quid vero pacificum haberet cum reo. Ipsæ leges concesserunt actori jus proponendi istas assertiones facti, seu positiones ac proinde reo onus imposuerunt respondendi. Nisi autem respondeat præsumitur eisdem assentiri, seu positiones actoris admittere.

Porro etiam reo concessum est jus positiones proferendi adversus actorem, quibus actor tenetur satisfacere. Ut vero teneatur reus vel vicissim actor positionibus respondere, positiones debent esse claræ et distinctæ nec non conjunctæ cum causa, de qua agit libellus introductivus iudicii.

3. Quibus positis cum positiones solummodo exhibeant assertiones facti alicujus, non illico secumferunt animum seu intentionem firmam litigandi. Nam qui asserit aliquod factum, et desiderat illud ab adversario admitti, nihil petit ab eodem adversario, idest non petit suum jus, quemadmodum etiam adversarius, qui illi assentitur in admittenda facti existentia, aliquod jus eidem non certe concedit. Quare per positiones propositas ab actore, et per congruas responsiones rei non inducitur litis contestatio.

4. Pariter per solam exceptionem, quæ a reo opponatur non inducitur litis contestatio. *Cap. 2. h. t. in VI.* Nam litis contestatio fit per contradictionem seu negationem oppositam actioni seu petitioni actoris. Exceptio autem non est contradictio, sed videtur potius directa ad declinandam petitionem. Quare in *Reg. 63. Jur. in VI.* dicitur 'Exceptionem objiciens non videtur de intentione adversarii confiteri'. Immo nonnullæ habentur in jure exceptiones, quæ prorsus contrariæ sunt litem contestationi. Quemadmodum sunt *exceptiones declinatoriæ fori*, et *exceptiones dilatoriæ*. Hæ enim exceptiones quia tendunt ad agnoscendam auctoritatem iudicis et ad iudicium incipiendum, diriguntur potius vel ad excludendum prorsus iudicis officium in negotio de quo agitur, vel saltem ad distrahendum in aliud tempus iudicium.

5. Tandem non inducitur contestatio litis, quoties post oblatum libellum ab actore, reus petitionem acceptet et confiteatur ea

ductus intentione ut evitet iudicium. Nam ut docet *l. Si Reus ff. De Procurat.* quando reus est paratus ad solvendum cogi nequit ad suscipiendum iudicium. Hinc in hoc casu non habet locum sententia definitiva, sed solum præceptum iudicis designans tempus ad solvendum cum aliqua dilatione.

6. Quomodo ergo efficitur litis contestatio?

Glossa in *cap. 54. De Elect. v. Responsionem* animadvertit litis contestationem fieri regulariter per petitionem actoris, et negationem oppositam a reo. Id vero desumitur *ex cap. un. h. t.º et ex dicto cap. 54. De Elect.* Quare ad litem contestandam præter actoris instantiam et petitionem, requiritur negatio ex parte rei, qui velit contendere in iudicio. Non autem opus est ad litis contestationem, ut reus neget jus actoris quoad omnes ejus partes, sed censetur lis contestata quoties etiam aliquo modo resistat reus, ex. gr. licet confessione facta debiti contracti, contendat tamen tempus non advenisse solutionis perficiendæ.

Pariter quamvis, uti vidimus, in genere per exceptionem non inducatur litis contestatio, tamen si appareat exceptionem non fuisse simplicem, sed adjunctam habuisse negationem oppositam intentioni actoris in libello propositæ, etiam inducta esse censetur contestatio litis. Ita si reus diceret 'Nego vera esse, quæ actor dicit, et exposcit, nego scilicet non existere titulum ex. gr. mutui aut locati conducti ab actore contra me propositum, eo quod nunquam mutuum accepi, aut domum actoris conduxì, quod si vera essent quæ asserit actor, opponerem et oppono exceptionem præscriptionis donationis etc.' Exceptio hujusmodi non est simplex sed includit animum resistendi intentioni actoris. Hinc ea inducit litis contestationem. Hæc interpretatio applicanda est *cap. 6. De Exceptionibus et 16. De Testam.* et aliis similibus locis juris, in quibus supponitur litis contestatio inducta fuisse per exceptionem oppositam a reo. Animadverti debet nostris moribus etiam in negotiis ecclesiasticis litigiosis, quæ tractantur penes sacras Congregationes Romanas, dum proceditur juris ordine servato, contestationem litis perfici per concordationem dubiorum seu quæstionum agendarum, quæ concordatio conficitur vel coram Cardinali causæ relatore in S. Congregatione Episcoporum et Regularium, vel coram auditore Secretarii, juxta praxim S. Congregationis Concilii.

De effectibus contestationis litis.

7. Profecto loquimur de contestatione litis, quæ valide facta fuerit, nam invalida contestatio litis nihil operatur *Authen. Offertatur. C. De litis contest.*

Quo posito primus effectus contestationis litis est constitutio iudicii, scilicet per eam status quæstionis figitur et determinatur natura iudicii, ita ut facta litis contestatio impediatur, quominus fiat libelli mutatio. Quare definita natura iudicii potest inde in actibus judicialibus procedi etiam usque ad sententiam definitivam, ad quam non posset in iudicio solemnè et ordinario deveniri, absque litis contestatione. *Cap. un. h. t. 2º*) Per litis contestationem ineunt partes litigantes quasi contractum et suscipiunt obligationem prosequendi tale iudicium determinatum in contestatione, seu comparandi coram iudice, quoties opus fuerit, et non recedendi temere ab eodem iudicio. Immo si reus est alienigena, sese accommodare debet statutis et normis judicialibus loci, ubi litigat. *3º*) Actiones pœnales, quoad effectus civiles, quæ oriuntur ex delicto post litem contestatam transeunt contra hæredes delinquentis. Tenentur enim et conveniuntur isti hæredes non tam ex delicto, (vi cujus non tenerentur, nisi in quantum ad eos pervenerit occasione delicti,) quam ex quasi contractu litis contestatæ. *§. 1. Inst. De Perpet. et Temp. action.* *4º*) Litigantes suscipiunt obligationem de iudicato solvendo. Seu pars, quæ adversam patitur sententiam, cogitur ad præstandum id, quod in sententia definitum est. Unde ex quasi contractu litis contestatæ oritur actio iudicati. *5º*) Quintus effectus est, ut non possit iudex recusari, nisi ex causa, quæ deinde superveniat, aut quæ extiterit antea sed notitia ejus post litem contestatam acquiratur. Ratio est, quia partes litigantes per litis contestationem censentur consensisse in iudicem et renunciassent juri recusatationis. *C. Nemo. C. De Juris d. omn. jud. et C. 25. De off. deleg.* *6º*) Hinc etiam nequeunt amplius opponi exceptiones declinatoriæ fori, aut dilatoriæ iudicii. Cœptum enim censetur esse iudicium, et agnita jurisdictio iudicis. *Cap. 20. De Sent. et Re Jud.* *7º*) Per litis contestationem actiones temporaneæ efficiuntur perpetuæ in sensu juris. Scilicet non perimuntur, nisi longa præscriptione 30 vel 40 annorum. *L. ult. C. De Præscript. 30 ann.* *8º*) Quamvis procurator ad lites possit ante litem contestatam revocari a litigante etiam absque causa, tamen post

litis contestationem revocari nequit, nisi adsit justa causa. *Cap. 3. De Procurat. in VI°*. Procurator enim per litis contestationem fecit causam suam, seu factus est dominus litis, quique proinde a possessione litis removeri non potest, nisi ex rationabili et cognita causa, quæ eum suspectum reddat vel minus idoneum ad patrocinium sustinendum. 9°) Tandem per litis contestationem interrumpitur præscriptio etiam longi temporis. *L. 26. C. De rei vindicat.*

TITULUS VI.

Ut lite non contestata non procedatur ad testium receptionem vel ad sententiam diffinitivam.

1. Ex notionibus generalibus circa valorem juridicum partium corporis juris nostri sequitur, rubricam tituli præsentis veram legem exhibere. Nam determinatum et præceptivum sensum habet. Hinc ceu generalis et præceptiva norma accipiendum est principium rubricæ, ut nempe non debeat iudex procedere ad receptionem testium, et ad sententiam proferendam, nisi antea lis fuerit contestata. Et merito; nam ante litis contestationem adhuc punctum quæstionis non determinatum esse censetur; et incertum est utrum lis secutura sit necne. Hinc litis contestatio dicitur esse fundamentum et principium iudicii, ac in actibus iudicii procedi non potest, nisi antea cognita sit petitio actoris et negatio rei, ex quibus apertum fit, quid sit probandum ab actore et a reo, cognoscitur propria qualitas iudicii, et determinantur limites quæstionis. Confirmatur hoc ex regula *cap. ult. h. t.*

2. In rubrica tituli interdicitur sententia diffinitiva. Nam sententia incidentalis, seu interlocutoria potest pronunciari etiam ante litis contestationem. Interlocutoria sententia est, quæ non attingit meritum causæ, seu causam principalem, sed respicit quæstionem secundariam, quæ cum principali ita conjungitur, ut non possit causa in merito plene definiri, nisi antea iudicium interlocutorium fuerit completum. Sic ex. gr. si reus proponat exceptiones declinatorias fori, vel exceptiones incompetentiæ, vel dilatorias iudicii, si quæstio sit, utrum reus fuerit legitime citatus, vel utrum revera sit contumax, atque alia hujusmodi. De istis rebus videt iudex, antequam etiam partes compareant, ut litis contestationem perficiant. Ratio est, quia quæstiones hujusmodi respiciunt ipsam

competentiam iudicis; aut ex iis dependet, utrum procedendum sit necne ad litis contestationem. Ex qua animadversione sequitur, posse recipi a iudice etiam ante litem contestatam testium depositiones, quæ inserviant ad definiendas causas incidentales, et ad proferendas sententias interlocutorias.

3. Hisce explicatis tenet regula generalis, ut videlicet lite non contestata non procedatur ad testium receptionem vel ad sententiam diffinitivam. Verum hæc regula videri possit actori contraria, et lædere jus illius, quod experiri intendit. Nam si reus contumax esset, nec possent recipi testium depositiones, eludi possit actoris instantia. Quare merito nonnullæ exceptiones admissæ sunt.

4. Prima exceptio est hæc. Scilicet juxta dispositionem *cap. 5. h. t. §. 1.* etiam in iudiciis ordinariis et ante litis contestationem, ne rerum memoria pereat, et copia probationis ex fortuitis casibus subtrahatur, possunt recipi depositiones testium, quoties periculum urgeat et timor adsit, ne possint deficere sive ob mortem testium, quæ proxima prævideatur, sive ob longinquam peregrinationem et diurnam absentiam. Quæque ut locum habeant, requiritur 1°) Ut adsit rationabilis causa. 2°) Ne videantur recipi dolose testium auditiones requiritur ut citetur pars, contra quam illæ recipiuntur, dummodo possit citari, vel si non possit, citari cessante impedimento eidem denunciatur receptio testium jam facta. Quæ conditiones si omittantur receptio testium non valet. Ita *cap. 5. h. t. §. 1.* Verum adnotat Abbas in idem caput receptionem hanc non esse nullam ipso jure, sed nullam reddi exceptione partis adversæ, aut sententia iudicis. Hinc, nisi exceptio opponatur, valet sententia, quæ depositionibus hujusmodi innitatur. Iudicis autem arbitrio remittitur discernere, quando periculum seu timor revera adsit vel non. Animadverti debet, interpretes adhærentes intentioni juris iudici tribuere facultatem recipiendi ante litis contestationem depositiones testium, quoties rationabiliter timeri possit, ne testes ob moram longiorem rerum obliviscantur vel veritatem abscondant vel occultent. Immo possunt testium depositiones recipi, antequam iudicium incipiat, si periculum adsit, ne memoria pereat. *Cap. 41. De Testibus.*

5. Secunda exceptio est in casu contumaciæ rei. Scilicet si reus legitime citatus comparere neglexerit ad contestationem litis perficiendam et periculum sit in mora; si videlicet causa exquirat expeditam solutionem, poterunt hoc in casu non solum excipi te-